

Katarzyna Zawiślan

DOZÓR ELEKTRONICZNY: IZOLACJA CZY ILUZJA?

Electronic monitoring: isolation or illusion?

Electronic monitoring is primarily isolation, while the illusory nature of it should be treated only as an ineffective plea, because resulting from superficial assessments. However, the verification of this thesis must be preceded by the study of law, doctrinal guidelines for its application and the judiciary itself.

The institution of electronically monitored house arrest, which is a kind of spontaneous sanction, as well as a form of control of the convict, was created as a sort of boon for certain categories of offenders for whom the term of imprisonment could be regarded as an overly severe.

Electronic monitoring is undoubtedly a novelty and it is governed by a separate, limited-time law. It constitutes part of a broad perspective Polish political crime thought, which should be positively reviewed due to the presence of more and more important element of humanity

Key words: Criminal law, Electronic monitoring, isolation, Execution of Sentence of Imprisonment Outside Prison, Law on Electronics Inspection Regulations, Electronically Monitored House Arrest

Inspiracją do postawienia tytułowego pytania stała się wątpliwość dotycząca praktycznego charakteru i oceny rozwiązania przewidzianego przez ustawodawcę w ustawie z 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności

poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (tekst jedn., Dz.U. z 2008 r. Nr 172, poz. 1069 z późn. zm.; dalej: ustawa o dozorcze elektronicznym).

Problem

Ze względu na specyfikę tegoż reżimu wykonania kary pozbawienia wolności, należy przyjrzeć się alternatywnym ocenom dozoru elektronicznego. Pierwszą z nich jest konstatacja, że istotnie stanowi on pozbawienie skazanego wolności, zapewniając jego izolację od społeczeństwa na czas stosowania wobec niego kary pozbawienia wolności, w stopniu odpowiadającym izolacji penitencjarnej, tyle że w warunkach domowych, w środowisku niewątpliwie bardziej przyjaznym, bo znanym i komfortowym dla skazanego, lecz ograniczonym tylko do wyznaczonej przestrzeni. Przeciwna interpretacja zakłada natomiast, że skazany pozbawiony wolności w warunkach dozoru elektronicznego faktycznie nie jest izolowany od społeczeństwa, a brak otaczających go zabezpieczeń i rygorów wykonania kary pozbawienia wolności oraz ciągłego nadzoru funkcjonariuszy Służby Więziennej (oraz wychowawcy), nie tylko nie zapewni spełnienia celów i funkcji kary pozbawienia wolności, ale może przyczynić się do poczucia bezkarności, co spowodzi wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego do izolacji iluzorycznej.

Poprzedzając szersze zbadanie powyższego należy na marginesie zaznaczyć, że wstępna diagnoza przedstawionego problemu winna obejmować studia nad argumentacją przedstawianą na poparcie obu tez, z uwzględnieniem szczególnie argumentów krytycznych. Intuicyjna odpowiedź na pytanie przedstawione w tytule wydaje się jednak zmierzać w stronę idei izolacyjnej z powodu istotniejszych warunków, jakie przewidział ustawodawca dla wykonywania kary w systemie dozoru elektronicznego oraz rygorystycznego ich przestrzegania zarówno przez samego skazanego, jak i przez organy stosujące prawo. Wydaje się więc, że dozór elektroniczny stanowi przede wszystkim izolację, natomiast jej iluzoryczność należy potraktować jedynie jako zarzut chybiony, bo wynikający z powierzchowności ocen. Niemniej weryfikacja tej tezy musi być poprzedzona badaniem prawa, doktrynalnych wytycznych jego stosowania oraz samej judykatury.

Rozważania należy rozpocząć od stwierdzenia, że instytucja elektronicznego monitorowanego aresztu domowego, będącego rodzajem sankcji samoistnej, a także formą kontroli skazanego, powstała jako swego rodzaju dobrodziejstwo dla niektórych kategorii przestępców, dla których ta kara pozbawienia wolności mogłaby zostać uznana za środek nazbyt dotkliwy¹.

Dozór elektroniczny jest o tyle nietypowy, że nie odpowiada w pełni podstawowemu podziałowi środków zapobiegawczych na izolacyjne i nieizolacyjne. Stanowi on raczej środek wolnościowy, w opozycji do tymczasowego aresztu-

¹ A. Litwinowicz, *Dozór elektroniczny a wymiar sprawiedliwości karnej w Polsce – próba oceny z perspektywy celów kary kryminalnej*, „Edukacja Prawnicza” 2006, nr 5, s. 40.

wania, jednak z drugiej strony prowadzi do „uwięzienia” w ścianach własnego mieszkania.

Podstawowe i kluczowe dla przedmiotowej kwestii pytanie, które należy zadać na wstępie brzmi: czym naprawdę jest dozór elektroniczny? Czy stanowi on postać szczególnego rodzaju policyjnego dozoru, czy bliższy jest jednak tymczasowemu aresztowaniu? Warto przy tym mieć na uwadze fakt, że twórcy dozoru stworzyli go przede wszystkim po to, aby wypuścić z więziennych murów te osoby, których nie trzeba tam koniecznie kierować, tj. młodocianych sprawców przestępstw, osoby w podeszłym wieku oraz chore².

Elektroniczny dozór może spełniać funkcję zarówno ochronną, represyjną, jak i prewencyjną – pomimo, że odpowiada im w stopniu słabszym niż ma to miejsce w przypadku tymczasowego aresztowania. Odpowiada natomiast regułom ogólnym stosowania środków zapobiegawczych. Wnioski, jakie wysuwa H. Mazur wskazują, że może on zastąpić w pewnych przypadkach aresztowanie, jednak biorąc pod uwagę przewidywaną przyszłość, nie wyprze go całkowicie. Autor ten twierdzi, że nie oznacza to, iż należy odrzucać perspektywę jego wprowadzenia do polskiego procesu karnego, ponieważ dozór elektroniczny rokuje pozytywnie dla wielu spośród oskarżonych, których niemal trzysta tysięcy pozostaje w aresztach³. Pewne jest to, że dozór potrafi być dolegliwy, ponieważ wymusza na poddanej mu osobie reżim postępowania i samokontrolę⁴.

Przeanalizowanie wypowiedzi doktryny pozwoliło na sformułowanie celów wprowadzenia w Polsce systemu dozoru elektronicznego. Jednym z nich jest niewątpliwie przeciwdziałanie przeludnieniu zakładów karnych. Następnie poszukiwanie alternatywy dla odbywania kary pozbawienia wolności. Do kolejnych można zaliczyć: włączenie do instrumentów polityki kryminalnej środka przeznaczonego do oddziaływania na sprawców drobnych czynów o tzw. wyważonym stopniu represji, wprowadzenie środka, który łączy przeciwstawne kierunki, adekwatną odpłatę oraz resocjalizacyjny program wdrażania skazanego do funkcjonowania na wolności. Dalej doktryna wskazuje na zbliżenie polskiego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności do zachodnich standardów, stosowanie ekonomicznie efektywniejszego środka niż kara pozbawienia wolności w tradycyjnym jej kształcie oraz przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka w sytuacji nadmiaru osadzonych, a tym samym poprawienie warunków bytowych panujących w zakładach karnych.

Kolejno wskazywane są również takie cele, jak polepszenie programów resocjalizacyjnego oddziaływania w samych zakładach karnych przez wyeliminowanie z jednostek penitencjarnych tych skazanych, dla których warunki wię-

² H. Mazur, *Dozór elektroniczny w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 7–8, s. 128.

³ *Ibidem*, s. 133.

⁴ Krajowa Rada Sądownictwa, *Opinia do poselskiego projektu o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks wykroczeń oraz ustawy Kodeks karny*, druk sejmowy nr 338, 6 kwietnia 2005, s. 1.

ziennej izolacji tworzą przeszkodę w resocjalizacji zamiast ją wspomagać. Założenia programów resocjalizacyjnych w warunkach penitencjarnych wskazują, że winny być one kierowane do sprawców, wobec których zakłada się realną możliwość oddziaływania w takich warunkach. Dwa ostatnie cele, wymienione w doktrynie traktują o obniżeniu górnego poziomu represyjności prawno-karnej reakcji, rozumianej jako stosowanie systemu dozoru elektronicznego, który prezentuje się alternatywnie wobec krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, (ale nie wobec kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania), oraz ukształtowanie omawianego środka jako alternatywy wobec wyłącznie kary pozbawienia wolności orzekanej za przestępstwa, a nie środków zapobiegawczych. Szczególnie mowa tu o tymczasowym aresztowaniu⁵.

Celem regulacji jest „zracjonalizowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, mając na względzie przestrzeganie praw człowieka, wymagania społecznego poczucia sprawiedliwości oraz potrzeby resocjalizacyjne sprawcy przestępstwa”⁶. Podnoszone są jednak głosy, że w bezpośredniej perspektywie stosowanie dozoru elektronicznego rzeczywiście nie wpłynie istotnie na zmniejszenie liczby osób osadzonych w więzieniach. Przyjąć należy, że nie dość, iż liczba osób, które obecnie odbywają karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą jednego roku nie jest duża, to również dozór w systemie elektronicznym nie zostanie orzeczony wobec wszystkich takich skazanych⁷.

Rozwiązania zapisane w ustawie

Ustawa wprowadzająca system dozoru elektronicznego w rozdziale trzecim wprowadza warunki i tryb orzekania skazanemu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Warto tu podkreślić, że ustawa o dozorcze elektronicznym została uchwalona jako obowiązująca przez ściśle określony czas, od 1 września 2009 do 31 sierpnia 2014 r., natomiast niektóre przepisy (art. 2, 3, 4, 59, 62, 69) weszły w życie z dniem ogłoszenia ustawy⁸.

O odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego przez skazanego orzeka sąd penitencjarny, w którego okręgu skazany przebywa na wniosek samego skazanego lub za zgodą jego obrońcy albo prokuratora, sądowego kuratora zawodowego lub dyrektora zakładu karnego. Postanowienie w terminie 14 dni od wpłynięcia wniosku w przedmiocie zastosowania systemu

⁵ M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny niedostatecznego wykorzystania ustawy o dozorcze elektronicznym* Warszawa 2012, s. 4–6.

⁶ P. Artymionek, *System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności*, „Wrocławskie Studia Erazmianskie” 2011, nr 5, s. 105.

⁷ J. Lipiński, *Opinia na temat projektu ustawy o zmianie ustawy kodeks karny wykonawczy, ustawy kodeks wykroczeń oraz ustawy kodeks karny*, druk sejmowy nr 338, 25 kwietnia 2006, s. 6.

⁸ W. Kotowski, B. Kurzępa, *Dozór elektroniczny – zarys problematyki*, „Probacja” 2009, nr 2, s. 72.

dozoru elektronicznego wydaje sąd penitencjarny. W sytuacji odmowy udzielenia zezwolenia na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego, skazanemu lub jego obrońcy, prokuratorowi, a także sądowemu kuratorowi zawodowemu lub dyrektorowi zakładu karnego przysługuje zażalenie, jeżeli składali wniosek o udzielenie zezwolenia. Ponowny wniosek złożony przez skazanego lub jego obrońcę o udzielenie zezwolenia złożony w tej samej sprawie przed upływem trzech miesięcy od dnia wydania postanowienia o odmowie udzielenia zezwolenia pozostawia się bez rozpoznania.

Prawidłowe działanie dozoru elektronicznego jako systemu wykonywania kary pozbawienia wolności, jest niewątpliwie zależne od doboru skazanych, którzy mają odbywać karę w tymże systemie. Należy zwrócić uwagę na to, że polega on na odbywaniu kary w warunkach wolnościowych, w związku z tym niezbędna jest eliminacja skazanych, którzy wymagają izolacji penitencjarnej, a także dokonanie analizy cech osobowości skazanego, jego warunków rodzinnych, mieszkaniowych oraz sytuacji życiowej⁹.

W tym miejscu należy wskazać, że art. 7 ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego stanowi, iż przepisy omawianej ustawy mają zastosowanie również do skazanego, wobec którego orzeczono zastępczą karę pozbawienia wolności za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. W związku z tym uregulowaniem zgłaszane są zarzuty, że objęcie kary zastępczej pozbawienia wolności tym systemem godzić będzie w jej istotę. Zastępcza kara pozbawienia wolności, odbywana w systemie dozoru elektronicznego straci jednocześnie rolę czynnika, który wymusza na skazanych określone zachowanie oraz swą dolegliwość¹⁰.

Zagadnienie dozoru elektronicznego uregulowała ustawa z 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Określa ona warunki odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, tryb i warunki orzekania o udzieleniu skazanemu zezwolenia na odbycie kary w tymże systemie, nadto kontrolowanie i organizowanie wykonywania kary pozbawienia wolności oraz nadzór nad jej wykonywaniem. Ustawa ta była dwukrotnie nowelizowana.

Pierwsza, tzw. mała nowelizacja, z 30 maja 2008 r., objęła swym zakresem istotne zmiany odnoszące się do korzystania z najnowszych środków technicznych¹¹. Druga zaś, tzw. duża, z 21 maja 2010 r.:

⁹ M. Rusinek, *Krytycznie o przyjętym kształcie dozoru elektronicznego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60, s. 45.

¹⁰ Opinia Krajowej Rady Sądownictwa z 17 marca 2005 r. w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, www.krs.pl/pl/dzialalnosc/posiedzenia-rady/f,107,posiedzenia-w-2005-r/326,od-stycznia-do-grudnia-2005-r/1766,opinia-krajowej-rady-sadownictwa-z-dnia-17-marca-2005-r,s.1 [05.07.2013].

¹¹ Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, www.ms.gov.pl/Data/Files/_public/foto/2012/konferencja-prasowa-16.07.2012-r.---system-dozoru-elektronicznego.pdf, s. 1 [05.07.2013].

[...] bardzo istotnie rozszerzyła zakres przedmiotowy i podmiotowy ustawy, zwiększyła wymiar kary w systemie dozoru elektronicznego z sześciu do dwunastu miesięcy i tym samym dała możliwość czterokrotnego zwiększenia populacji skazanych mogących ubiegać się o wykonywanie kary w systemie dozoru elektronicznego (z uwzględnieniem recydywistów, a wyłączeniem multirecydywistów), zniósła odpłatność odbywania przez skazanych kary w systemie dozoru elektronicznego, zracjonalizowała obowiązki i czynności kuratora sądowego w systemie dozoru elektronicznego oraz wniosła szereg zmian aktualizacyjnych¹².

Nadto omawiana ustawa była dwukrotnie zmieniana, ustawą z 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw. Nowela ta umożliwiła stosowanie monitoringu elektronicznego względem skazanych, wobec których orzeczono obowiązek przebywania w miejscu stałego pobytu w czasie trwania imprezy masowej¹³. Natomiast druga zmiana, zawarta w ustawie z 25 maja 2012 r., wprowadziła m.in.

[...] możliwość udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanym odbywającym karę w systemie dozoru elektronicznego, przyznała sądowym kuratorom zawodowym uprawnienia do dokonywania zmian w tzw. harmonogramie odbywania kary i składania wniosków o uchylenie zezwolenia na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego wobec skazanych, którzy naruszyli warunki dozoru.

Ustawa ta określiła również w nowym brzmieniu przesłanki, które kwalifikują do dozoru skazanych, którzy już znajdują się w izolacji penitencjarnej oraz takich, którzy jeszcze nie rozpoczęli wykonywania kary w zakładzie karnym¹⁴. Należy wskazać, że ważną zmianą było także przyznanie skazanym, którzy odbywają karę w systemie dozoru elektronicznego, prawa do świadczeń z pomocy społecznej¹⁵.

System dozoru elektronicznego, jako jeden z systemów wykonywania kary pozbawienia wolności, polega na kontrolowaniu zachowania skazanego, który przebywa poza zakładem karnym, wykorzystując do tego celu aparaturę monitorującą. Wprawdzie kara jest odbywana poza zakładem karnym, jednak przestrzeń życiowa skazanego ograniczona jest w stopniu istotnym aparaturą monitorującą.

Aparatura, o której mowa składa się z trzech elementów. Pierwszym z nich jest nadajnik (czyli urządzenie radiowe), zakładany na rękę lub nogę skazanego, który wytwarza energię wielkiej częstotliwości na potrzeby radiokomunikacji i odbiera sygnały przez centralę monitorowania lub elektroniczne urządzenia rejestrujące. Nadajnik wyglądem przypomina zegarek, umieszczony w taki sposób, aby każda próba uszkodzenia lub zdemontowania spowodowała powstanie śladu. Warto nadmienić, że wszelkie próby przecięcia, otwarcia nadajnika lub jego

¹² *Ibidem*.

¹³ Dz.U. Nr 217, poz. 1280.

¹⁴ Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności...

¹⁵ Stało się tak za sprawą uregulowania zawartego w ustawie z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.).

zniszczenia automatycznie spowodują wysłanie sygnału alarmowego do centrali monitorowania. Poinformowany zostaje właściwy sąd i kurator skazanego. Naruszenie to stanowi bowiem jedno z najpoważniejszych naruszeń warunków wykonywania kary w systemie dozoru elektronicznego. Dotychczas napotkano zaledwie 62 przypadki zniszczenia urządzeń przez skazanych. Zachowania takie były częstym zjawiskiem podczas wdrażania tych systemów w innych krajach Europy¹⁶.

Drugim środkiem technicznym jest elektroniczne urządzenie rejestrujące, które składa się ze stacjonarnego urządzenia monitorującego oraz przenośnego urządzenia monitorującego. Pierwsze to urządzenie radiowe, które skonstruowane jest w taki sposób, aby rejestrowało sygnały wysyłane przez nadajnik pozostający w zasięgu monitorowania, aby następnie przekazać je do centrali monitorowania. Urządzenie to zainstalowane jest na stałe we wskazanym miejscu stałego pobytu skazanego, ewentualnie w innym miejscu, które wskazał sąd penitencjarny. Warto nadmienić, że urządzenie to umożliwia komunikację telefoniczną pomiędzy organami postępowania wykonawczego i skazanym (w czasie przebywania skazanego w tym miejscu). Z kolei przenośne urządzenie monitorujące, stosowane jest przez pracowników upoważnionego podmiotu dozoru, sądowych kuratorów zawodowych oraz przez osobę, do której skazany nie może się zbliżyć. Zawiera ono odbiornik radiowy oraz rejestruje sygnały wysyłane przez nadajnik pozostający w zasięgu monitorowania. Urządzenie to przechowuje uzyskane informacje. Dotyczą one przestrzegania przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania przez niego w miejscu stałego pobytu, ewentualnie w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie oraz obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby. Urządzenie wyposażone jest w interfejs, w rozumieniu ustawy z 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne¹⁷, pozwalający na przekazanie tych informacji do centrali monitorowania, która bierze udział w identyfikowaniu aktualnego miejsca pobytu skazanego.

Trzeci element stanowi centrala monitorowania. Jest to centrum komputerowe wyposażone w narzędzia potrzebne do przetwarzania danych osobowych. Służy do rejestrowania, gromadzenia, odtwarzania, przechowywania, zabezpieczenia oraz przekazywania uprawnionym organom informacji, które odnoszą się do przestrzegania przez skazanego nałożonego na niego obowiązku pozostawiania w miejscu stałego pobytu, ewentualnie w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie oraz obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby.

System dozoru elektronicznego w pierwszej kolejności ma dotyczyć skazanych, którzy dotychczas trafiali do zakładów karnych. Należy mieć na uwadze

¹⁶ Informacja o wykonywaniu kary..., s. 4.

¹⁷ Interfejs w rozumieniu ustawy z 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. Nr 171, poz. 1800, z późn. zm. 1).

specyfikę dozoru elektronicznego: winien on być kierowany do skazanych, po stronie których nie ma ryzyka w postaci zagrożenia dla otoczenia. Wnioski wypływające z powyższego wskazują, że w tym systemie może być wykonywana tylko krótkoterminowa kara pozbawienia wolności. Należy pamiętać, że jedynie skazani na karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku, zarówno bezwarunkową, jak i orzeczoną z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, mogą liczyć na zastosowanie dozoru elektronicznego.

Drugi rozdział omawianej ustawy wskazuje na warunki, jakie musi spełnić skazany, aby uzyskać zgodę na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Sąd penitencjarny może udzielić zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli zostaną spełnione przesłanki ustawowe. Mianowicie, orzeczona kara pozbawienia wolności nie może przekraczać roku, także w sytuacji orzeczenia dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, o ile łącznie nie przekraczają one roku. Kolejnymi przesłankami są:

- a) posiadanie przez skazanego stałego miejsca pobytu,
- b) zgoda skazanego na odbycie kary w systemie dozoru elektronicznego,
- c) zgoda osób pełnoletnich zamieszkałych ze skazanym.

Należy mieć również na uwadze, że warunki mieszkaniowe skazanego muszą umożliwiać zainstalowanie i funkcjonowanie systemu. Stosowanie dozoru elektronicznego dopuszczalne jest tylko w sytuacji, gdy wystarczy do osiągnięcia celów kary, a względy bezpieczeństwa i stopień demoralizacji oraz inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym. Jeżeli chodzi o skazanego odbywającego już karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym, wówczas należy brać pod uwagę dotychczasowe zachowanie skazanego w czasie odbywania kary. Należy również zwrócić uwagę na to, czy kara pozbawienia wolności nie została orzeczona w warunkach art. 64 § 2 kodeksu karnego, bowiem z tej procedury wykluczone są osoby skazane w warunkach recydywy wielokrotnej.

Wdrożenie systemu

Należy wskazać, że wdrażanie systemu w naszym kraju zostało podzielone na pięć głównych etapów. Polegały one na sukcesywnym obejmowaniu coraz większego terytorium poprzez dołączanie, zgodnie z przyjętym harmonogramem do systemu dozoru elektronicznego kolejnych sądów apelacyjnych. Z dniem 1 września 2009 r. system zaczął funkcjonować na obszarze apelacji warszawskiej, rozwijał się poprzez dołączanie następnych apelacji sądowych w trzech lub czterech grupach, w półrocznych lub rocznych odstępach czasu. Od 1 stycznia 2012 r. system dozoru elektronicznego funkcjonował już na obszarach wszystkich sądów apelacyjnych.

Ze względu na nowatorski charakter regulacji, przepisy o dozorcze elektronicznym nie zostały wprowadzone do kodeksu karnego wykonawczego. Nie sposób uniknąć konieczności wprowadzania częstych korekt legislacyjnych, adekwatnie do nowych doświadczeń, co w przypadku ustawy szczególnej ma mniej negatywnych konsekwencji dla spójności systemu, niż w przypadku regulacji kodeksowej. Wreszcie umieszczenie omawianej regulacji w odrębnej ustawie lepiej odpowiada jej czasowemu charakterowi. W sytuacji, gdy ustawodawca zrezygnuje ze stosowania instytucji systemu dozoru elektronicznego, nie będzie niezbędna nowelizacja kodeksu karnego wykonawczego, a utrata mocy obowiązującej przez odnośne przepisy nastąpi samoczynnie¹⁸.

Możliwość wykonywania kary w stosunku do planowanej, maksymalnej liczby skazanych w poszczególnych etapach wdrażania systemu dozoru elektronicznego przedstawiała się następująco:

- 1) w II etapie zawierała się w liczbie 500 skazanych w systemie dozoru elektronicznego od 1 września do 31 maja 2010 r. w ramach apelacji warszawskiej,
- 2) III etap objął aż 2000 skazanych w systemie dozoru elektronicznego od 1 czerwca 2010 do 31 grudnia 2010 r. w ramach apelacji białostockiej, krakowskiej i lubelskiej,
- 3) IV etap objął 4000 skazanych w systemie dozoru elektronicznego od 1 stycznia 2011 do 31 grudnia 2011 r. w ramach apelacji rzeszowskiej, poznańskiej, gdańskiej oraz obszar właściwości Sądu Okręgowego w Płocku i Łodzi,
- 4) V, ostatni, etap objął 7500 skazanych w systemie dozoru elektronicznego od 1 stycznia 2012 do 31 sierpnia 2014 r. w ramach pozostałych apelacji, tj. katowickiej, łódzkiej, szczecińskiej i wrocławskiej¹⁹.

Kształt ustawy obecnie obowiązującej niewątpliwie będzie miał wpływ na aktywność własną skazanych. Systematyczne kontakty z rodziną i osobami bliskimi, wykonywanie pracy w czasie odbywania kary mogą pomóc skazanym w przygotowaniu się do życia wolnego od elementów kryminogennych. Praktyka stosowania tej instytucji zapewne pozwoli ocenić powyższe prognozy.

Dozór elektroniczny stanowi dodatkowo bodziec do wypracowania samokontroli, przeciwdziałania demoralizacji skazanego wobec braku kontaktu ze środowiskiem więziennym oraz przestrzegania porządku prawnego. Instytucja ta na pierwszy rzut oka wydaje się karą kryminalną, jednak można stwierdzić już dziś, że spełnia ona wymogi prewencji ogólnej, a także celu indywidualno-prewencyjnego. Literatura dotycząca zastosowania systemu dozoru elektronicznego zawiera zarówno argumenty optujące za, jak i przeciw stosowaniu monitoringu elektronicznego, należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż stosunkowo krótki czas obowiązywania ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakła-

¹⁸ M. Rusinek, *Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 14.

¹⁹ Idem, *Informacja o wykonywaniu kary...*, s. 3.

dem karnym w systemie dozoru elektronicznego, na razie nie pozwala na wyrażenie obiektywnej opinii o tej instytucji. Dopiero dłuższy czas pozwoli na zwerifikowanie praktyki jej stosowania. Na tym etapie można jednak stwierdzić, że polski system prawny za sprawą wprowadzenia tego systemu zbliżył się do światowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności²⁰.

Wzmianka porównawcza

System dozoru elektronicznego funkcjonujący obecnie w polskim systemie prawa karnego oparty jest na wprowadzonym w latach 80. ubiegłego wieku odpowiedniku amerykańskim. Liczba skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego sięgnęła dziesiątek tysięcy w samych Stanach Zjednoczonych. Należy zwrócić uwagę na oszczędności pochodzące z wprowadzenia systemu dozoru elektronicznego, które sięgają od 50% (Wielka Brytania) do nawet 80% (Stany Zjednoczone)²¹.

W Polsce do końca 2011 r. miesięczny koszt wykonania kary jednego skazanego w systemie dozoru elektronicznego wynosi tylko 40 złotych (od 1 stycznia 2012 r. około 564 zł), natomiast średnie koszty miesięczne odbywania kary w zakładzie karnym to kwota rzędu około 2 500 złotych. Warto nadmienić, że wspomniany koszt odbywania kary w systemie dozoru elektronicznego obejmuje swym zakresem pełny koszt eksploatacji systemu oraz wykonania kary dla jednego skazanego (w wymiarze jednego miesiąca). Opłata wnoszona jest za rzeczywiste ukończoną karę, a nie za zgłoszenie gotowości do jej wykonania. Polska, zaraz po Anglii i Walii, zajmuje drugie miejsce w Europie pod względem liczby osób, które są monitorowane²².

Wnioski wypływające z doświadczenia innych krajów, m.in. Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii, gdzie dozór jest już stosowany, wskazują na to, że jest on potrzebną instytucją prawno-karną. Należy zwrócić uwagę na fakt, że sędziowie dysponują dodatkowo rozszerzonym instrumentarium sankcji karnych za sprawą wprowadzenia systemu dozoru elektronicznego. Jest to zawsze rozwiązanie korzystne, gdyż pozwala na daleko posuniętą indywidualizację kary²³. Zaletą tego systemu, jak ma to miejsce w warunkach zakładu karnego, jest brak kontaktu skazanego z innymi skazanymi. Wykonywanie przez skazanego nałożonych na niego przez sąd penitencjarny obowiązków podlega w zasadzie ścisłej kontroli, lecz ma również na celu oddziaływanie wychowawcze, które w okre-

²⁰ K. Mrozek, K. Sitnik, *Przesłanki wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Kwartalnik Naukowy Prawo Mediów Elektronicznych” 2011, nr 4, s. 8.

²¹ *Elektroniczne obroże zamiast więziennych kart*, 18.08.2009, wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,126765,6938365,Elektroniczne_obroze_zamiast_wieziennych_krat.html [05.07.2013].

²² Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności..., s. 4.

²³ A. Ornowska, *Wybrane aspekty z praktyki stosowania dozoru elektronicznego w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii*, „Probacja” 2010, nr 3–4, s. 75.

ślonych dozorem elektronicznym warunkach w sposób nieporównywalnie skuteczniejszy sprzyja zapobieganiu powrotowi do przestępstwa lub przestępstwa skarbowego²⁴.

Szczególnie istotną wartość mają dostrzeżone w piśmiennictwie zagrożenia, związane z przyjętym kształtem systemu dozoru elektronicznego, m.in. związane, według krytyków, z niewłaściwym określeniem cech skazanych, którzy kwalifikują się do odbywania kary w omawianym systemie. Komentatorzy wskazują również na powodującą trudności przesłankę stosowania dozoru elektronicznego, która uzależniona jest od możliwości organizacyjnych oraz technicznych podmiotu dozoru. Należy pamiętać, że przesłanka ta może być różnie interpretowana przez sąd²⁵.

Należałoby również zastanowić się, czym może być dozór elektroniczny dla polityki karnej. T. Szymanowski słusznie określił rolę instytucji, jako alternatywę dla kary pozbawienia wolności. Zwrócił jednocześnie uwagę na następujące elementy:

- po pierwsze możliwość wykonywania pracy, kształcenia się, przebywania w rodzinie, a tym samym niewyłączanie skazanego z życia społecznego,
- po wtóre unikanie bardzo często demoralizującego wpływu współskazanych oraz niższe koszty wykonywania dozoru elektronicznego, aniżeli w przypadku pozbawienia wolności – pod warunkiem, że zastosowany zostałby wobec sprawców, którzy w przypadku braku możliwości objęcia ich dozorem elektronicznym, musieliby odbywać karę w zakładzie karnym²⁶.

Wprowadzenie systemu ma na celu zmieszenie przeludnienia w zakładach karnych. Pomimo epizodycznego charakteru ustawy, jeżeli system dozoru elektronicznego sprawdzi się docelowo, wówczas, jak szacuje Ministerstwo Sprawiedliwości, ma odciążyć system więziennictwa o 7 500 skazanych, którzy spełniają warunki wymagane ustawą do odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Dzięki temu Polska zdołałaby wypełnić zalecenia rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych nr 45/100 z 14 grudnia 1990 r. (Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczących środków o charakterze nieizolacyjnym), w której wskazano na konieczność rozwinęcia alternatywnych możliwości odbywania kary pozbawienia wolności w systemie nieizolacyjnym²⁷.

Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest instytucją względnie nową. Warto podkreślić, że wymaga lepszego dostosowania do realiów polskiego więziennictwa. Niemniej kierunek, który został

²⁴ W. Kotowski, B. Kurzępa, *Dozór elektroniczny...*, s. 72.

²⁵ M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny niedostatecznego...*, s. 7–9.

²⁶ T. Szymanowski, *Opinia o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks wykroczeń oraz ustawy Kodeks karny*, druk sejmowy nr 338, 31 maja 2006 r., s. 2.

²⁷ P. Artymionek, *System dozoru elektronicznego...*, s. 104.

obrane przez ustawodawcę, wydaje się właściwy i słuszny. Należy zaznaczyć, że jest to najlepszy sposób na równoczesne odciążenie zakładów karnych, który jednocześnie zapewni resocjalizację skazanych oraz istotne obniżenie kosztów ich utrzymania w warunkach izolacji więziennej²⁸. Pięcioletni okres funkcjonowania ustawy pozwoli na wyraźne stwierdzenie, czy zaprezentowany system się sprawdził, w szczególności czy nastąpiły spodziewane przez ustawodawcę wymierne efekty polityczno-kryminalne i ekonomiczne, związane z wykonaniem kary w ramach dozoru elektronicznego. Wszystko wskazuje na to, że takim efektem będzie zmniejszenie liczby powrotów do przestępstwa przez skazanych, którzy odbyli karę w takich warunkach. Niewykluczone zatem, że koszty, które związane są z działaniem danego systemu będą finalnie mniejsze, aniżeli te, które Skarb Państwa poniosłby, gdyby należało utrzymać skazanych w warunkach zakładu karnego²⁹.

Podsumowanie

Ze względów socjologicznych warto zaproponować przeprowadzenie kampanii społecznej, która pomoże zwiększyć świadomość w przedmiocie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Bardzo często wyłącznie kara pozbawienia wolności wykonywana w warunkach całkowitej izolacji postrzegana jest w społeczeństwie jako efektywna sankcja. Niewątpliwie zwiększenie społecznej akceptacji dla kar o charakterze nieizolacyjnym nastąpi za sprawą zwiększenia wiedzy społeczeństwa, dotyczącej warunków wykonywania kary w systemie dozoru elektronicznego oraz ograniczeń, jakie się z tym wiążą. Niezbędne są działania propagujące tę instytucję, ponieważ bez nich nie będzie możliwe poszerzenie wiedzy o systemie dozoru elektronicznego. Kształtowanie społecznej świadomości winno odbywać się w oparciu o właściwą i rzetelną kooperację ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej z środkami masowego przekazu³⁰.

Pytanie, które nie bez kozery znalazło się w tytule niniejszego opracowania, skierowane jest przede wszystkim do stosujących prawo. Chodzi o prokuraturę i sądy – w szczególności penitencjarne – których zadaniem jest zmierzyć się z wyzwaniem, jakie stanowi adekwatne dopasowanie środka zapobiegawczego bądź systemu odbywania kary pozbawienia wolności do konkretnego, indywidualnego przypadku osoby podejrzanej lub skazanej. Mowa jest cały czas o dozorze elektronicznym, który otwiera nowy – nowoczesny – etap ewolucji instrumentarium prawnego-karnego oddziaływania. Być może wprowadzenie ustawy

²⁸ *Ibidem*, s. 113.

²⁹ A. Ważny, *Ustawa o monitoringu elektronicznym*, „e-Administracja” 2008, nr 5, s. 48–49.

³⁰ A. Pietryka, K. Wiśniewska, *Dozór elektroniczny – stan obecny i wyzwania przyszłości*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka (*Raporty – Opinie – Sprawozdania*) 2012, s. 6.

o dozorcze elektronicznym stanowi dopiero początek wykorzystania przez system prawa karnego zdobyczy nowoczesnej myśli technicznej.

Wracając jednak do myśli przewodniej: rozważenie, która z dwóch odpowiedzi na tytułowe pytanie będzie właściwa w kontekście stawiającego przed sądem (prokuratorem) skazanego (podejrzanego), ma doniosłe znaczenie dla realizacji zasady humanitaryzmu i stopniowego odchodzenia na jej rzecz od represyjności. Dozór elektroniczny niewątpliwie stanowi *novum* i regulowany jest odrębną, ograniczoną czasowo ustawą. Niemniej wpisuje się w szeroką perspektywę polskiej myśli polityczno-kryminalnej, którą należy recenzować pozytywnie ze względu na obecność tego, coraz ważniejszego – pierwiastka humanitaryzmu.

Potwierdza się więc zasygnalizowana na wstępie teza o izolacji jako najistotniejszej dolegliwości wykorzystania systemu dozoru elektronicznego. Ścisła kontrola poczynąń osoby, mimo jej fizycznej nieobecności za murami aresztu, staje się faktem za sprawą rozbudowanego systemu nadzoru. Iluzją jest zatem brak dolegliwości związanej z oddzieleniem od społeczeństwa – ta dolegliwość, poprzez system nadzoru, jest jedynie złagodzona, za sprawą przebywania w warunkach domowych. Humanitaryzm wykorzystania systemu dozoru elektronicznego jest przekonującym argumentem za poparciem pozytywnej oceny izolacyjnego charakteru omawianego rozwiązania.